

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТІЛДІК ЖАҒДАЯТ: АҒЫЛШЫН ТІЛДІҢ ҚЫЗМЕТІ

*Атабаева Ф.К.¹, Атабаева Г.К.², Толегенов Т.К.³, Жагипарова М.М.⁴

¹п.к.ғ., профессор, Тұран Университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: a_farida@inbox.ru

²магистр, Әл Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан
e-mail: atabaeva_g@mail.ru

³ф.ғ.к., доцент, Тұран Университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: t_tolegenov@mail.ru

⁴магистр, Тұран Университеті, Алматы, Қазақстан
e-mail: maira_zhagipar@mail.ru

Аңдатпа. Қазақстандағы этнолингвистикалық жағдаят біркелкі емес. Республикамызда орын алған көптілдік елдің этномәдени дамуының қазіргі кезеңінде шешуді қажет ететін проблемаларды тудырады. Бұл мақаланың сөйлеу әрекетінің өзекті мәселелерінің бірі – әлеуметтік лингвистикадағы Қазақстан тұрғындарының қазіргі тілдік жағдаятын ағылшын сөздерінің қаншалықты енгенін анықтауға арналған.

Елдегі коммуникативті ортаның айрықша белгісі көптілділіктің болуы. Тілдік жағдай, үштілділік, тілдік кодтың ауысуы сияқты әлеуметтік лингвистикада зерттелетін құбылыстардың қазіргі көпэтності Қазақстандағы тілдік ортадағы қалпы талқыланды. Бұл мақала мемлекетіміздегі қазіргі кезеңдегі тілдік жағдаятты зерттеу барысында ана тілінде сөйлеушілердің коммуникативтік мінез-құлқы, зерттеулердің мақсатты мен жүйелілігі, сондай-ақ белгілі бір кеңістіктегі тілдік жағдаяттар туралы синхронияда да, диахронияда да шынайы ақпарат қалай алынатына сараптама жасауға арналған. Ғылыми және практикалық маңыздылығы: елімізде орын алған көптілділікпен бірге ағылшын сөздерінің қолданыста болуын зерттеп, оның қоғамдағы рөлін қарастыру арқылы ғана тілдік жағдайды түсінуге және бағалауға болады. Тілдік жағдаятты зерттеуде респонденттің тілдік санасындағы тілдің мәртебесін анықтауға ғана емес, оның тілге деген көзқарасын ашуға, сонымен қатар тілдің өміршеңдік деңгейін анықтауға осы мақала арналды. Мақаланың зерттеу объектісі - Қазақстан Республикасындағы қазіргі тілдік жағдаятта бейімделудің әртүрлі дәрежесімен сипатталатын ағылшын сөздерінің орны. Мақаланың мақсаты – Қазақстан Республикасының қазіргі тілдік жағдаятындағы ағылшын тілінен енген сөздердің қаншалықты қолданыста қалыптасуын және рөлі мен орнын анықтау. Зерттеудің теориялық базасы лингвистердің еңбектеріне шолу жасап, тілдік жағдаяттың теориялық негіздері қарастыру. Зерттеудің құндылығы тілдік жағдаяттарды зерттеу нәтижелері әлеуметтік лингвистика саласы бойынша теориялық мәселелерді толықтырады, дамытуға өзіндік үлес қосады. Практикалық құндылығы-зерттеу барысындағы нәтижелерді дискурстарда, этнолингвистикада, әлеуметтік зерттеулерде қолдануға болады. Жұмыста

жүйелеу, кешенді талдау, салыстырмалы-типологиялық, жүйелік-сипаттау, құрылымдық және дискурсивті талдау ғылыми зерттеу әдістері қолданылды.

Тірек сөздер: әлеуметтік лингвистика, қостілділік, тілдік жағдаят, тілдік корпус, тіл мәртебесі, респондент, этномәдениет, тілдік күзіреттілік

Негізгі ережелер

Қазақстандағы тілдік жағдай көпкомпонентті, өйткені бұл аумақта екі тіл - орыс және қазақ тілдері белсенді әрекет етеді. Этникалық тілдердің саны бойынша көпкомпонентті біртілді және көпкомпонентті қостілді (үштілді, төрттілді,) болып ажыратады. Біз зерттеп отырған аумақ этникалық құрамының алуан түрлілігімен ерекшеленеді, сондықтан ол көпкомпонентті қос тілді болып саналады.

Қазақстандағы тілдік жағдаяттың бір мезгілде объективті - тілдік, мәдени-тарихи, демографиялық, географиялық, экономикалық, әлеуметтік-тарихи және субъективті - социологиялық және саяси, көптеген факторлардың өзара әрекеттесуі нәтижесінде дамитынын және өзгеретінін уақыт пен кеңістіктегі оның құрамдас элементтерінің динамикалық қатынасы деп түсінеміз. Тілдік жағдаяттың қалыптасуы мен өзгеруі объективті және субъективті факторлардың күрделі тоғысуы мен өзара әрекеті арқасында қалыптасады.

Қазақтар бірнеше тілде сөйлеуге, ана тілінен айтарлықтай айырмашылығы бар екінші тілді үйренуге мәжбүр. Осындай күрделі лингвистикалық жағдайда қостілділік Қазақстанға тән, қазақтар өздерінің ана тілімен қатар орыс тілін, сондай-ақ тұрғылықты жерінде кең таралған ұлтаралық қатынас тілдерін пайдаланады. Республика тұрғындарының ағылшын тілін меңгеру деңгейі төмен болып қалуда.

Қазақстандық әлеуметтанушы ғалымдардың пікірінше, Қазақстанда жүргізіліп жатқан тіл саясаты орталықтандырылған, себебі ол мемлекет тарапынан жүзеге асырылады және міндетті шаралар жүйесін қарастырады, келешегі зор - бар тілдік жағдаятты өзгертуге бағытталғандықтан, демократиялық жағынан қалың бұқараның мүддесін ескере отырып, халықаралық мақсаты - негізгі даму қазақ тілі, орыс тілі және ағылшын тілі, сонымен қатар барлық басқа этностардың тілдері стратегиялық бағыт ретінде таңдалғандықтан, конструктивті - өйткені қазақ әдеби тілінің қызметін, қолданыс аясын, әлеуметтік-коммуникативтік рөлін кеңейтіп, өміршеңдігін дамытуға бағытталған.

Кіріспе

Қазіргі әлем – өз заңдарымен өмір сүретін жаһандық заман. Теріс салдардың бірі төл мәдениеттерді, ұлттық тілдерді ұмыту болуы мүмкін. Алайда, бірігуге ұмтылу да, тіл талғамы да, біздің ойымызша, ұлттық санаға түбегейлі әсер етпеуі керек. Өйткені, біздің әрқайсымыз өзімізді белгілі бір мәдениетке, тілге қатысты сезінеміз.

Ұлттық өзіндік сананың ең өткір мәселелері, ұлттық мәдениеттерді сақтау мәселелері көпұлтты мемлекеттерде өте өзекті. Осы ретте айта кететін бір

жайт, бүгінде жер шарында көпұлтты болмайтын жер жоқ шығар. Егер айналадағылардың бәрі әртүрлі болса, қалай өмір сүру керек? Жеке тұлғаңызды сақтай отырып, қалай бір қауымдастықта өмір сүруге болады?

Бұл сұрақтың жауабы анық: өз тіліңді, мәдениетіңді сүй, қадірле. Осыны бағалай алмаған адам өзге ұлттың өкілдерін, олардың қайталанбас мәдениетін құрметтей алмайды.

Әлеуметтік лингвистиканың негізгі алғышарттары тілдің өзгермелі және үнемі өзгеріп тұратындығы. Осының нәтижесінде тіл біркелкі немесе тұрақты емес. Керісінше, ол жеке пайдаланушы үшін де, бір тілді қолданатын сөйлеушілер тобының ішінде де, арасында да әртүрлі және сәйкес келмейді[1].

Әлеуметтік жағдайлар тілдің іс жүзінде қызмет ететін және дамитын сыртқы жағдайлар кешенін білдіреді: берілген тілді қолданатын адамдар қоғамы, осы қоғамның әлеуметтік құрылымы, ана тілінде сөйлейтіндердің жасы, әлеуметтік жағдайы, мәдениеті мен білім деңгейі, тұрғылықты жері, сондай-ақ қарым-қатынас жағдайына байланысты олардың сөйлеу әрекетіндегі айырмашылықтары.

Әлеуметтік лингвистика өзіне тән белгілі бір ұғымдар жиынтығымен әрекет етеді: тілдік қауымдастық, тілдік жағдаят, әлеуметтік-коммуникативтік жүйе, тілдік әлеуметтену, коммуникативті құзыреттілік, тілдік код, код алмасу, қостілділік (қос тілділік), диглоссия, тіл саясаты және тағы басқалар[2].

Жұмыстың өзектілігі қазақстандық қоғамның белгілі бір микроәлеуметтік топтарында ағылшын лингвистикалық компонентінің даму процесіне әлеуметтік-лингвистикалық зерттеу жүргізу қажеттілігінен туындады. Тілдік жағдайдың лингвистикалық параметрлері әлеуметтік лингвистикадағы ғылыми-практикалық талдаудың құрамдас бөлігі және пәні болып табылады. ҚР-ның қазіргі тілдік жағдайы ағылшын тіліне қатысты экзоглоссиялық теңгерімсіз деп айқындалады, оның компоненттері қарым-қатынас салалары мен әлеуметтік топтар бойынша бөлінеді.

Материалдар мен әдістердің сипаттамасы

Қазақстан Республикасында ағылшын тілін дамытуға және таратуға мемлекеттік деңгейде ерекше назар аударылады.

Алайда, өткізілген іс-шараларға қарамастан, ағылшын тілі көпшіліктің тілі емес. Әсіресе, аға буын күнделікті өмірде ағылшын тілін қолданбайды. Жастарға келетін болсақ, мұнда біз кері үрдісті байқаймыз. Білім беру кеңістігінің өзгеруіне және ағылшын тілі (CLIL) арқылы пәндерді оқуға ерекше назар аударылатын көп тілді білім беру мәселесінің көтерілуіне байланысты ағылшын тілін қолданысқа қосуға үлкен талпыныстар жүріп жатыр [3]. Кәсіби салада ағылшын тілін білетін мамандарға да үлкен сұраныс бар. Осыған байланысты қазіргі уақытта әртүрлі әлеуметтік салаларда ағылшын тілін қолданудың оң үрдісі байқалады. Демек, жастар арасындағы

ағылшын тілі ана тілімен (қазақ және орыс) бірге қолданылатын қарым-қатынас құралы, ресурс, қосымша тілге айналады.

Тіл саясаты деңгейінде ағылшын тіліне көп көңіл бөлінеді, бұл өз кезегінде ағылшын тілін қолданудың тетіктерін қозғалысқа келтіреді. Соңғы кезеңде қазақстандықтар арасында ағылшын тілі көп қолданыста болып табылады. Жас ұрпақ, ең алдымен, ағылшын тілін шет тілі ретінде үйренуге ұмтылады. Олар ағылшын тілін дамыған батыс елдерінің тілі ретінде қабылдайды. Батыс өмір салты, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы көрсетілетін мәдениет теледидар бағдарламалары, танымал музыка, фильмдер сияқты ағылшын тіліне деген қызығушылықтың артуының факторларының бірі болып табылады. Әлеуметтік желілер, Интернет арқылы басқа елдердің адамдарымен байланыс ағылшын тілін қолдануға да ықпал етеді. Қазіргі заманда жалақысы жоғары беделді жұмысқа орналасу үшін ағылшын тілін білу қажеттіліктің біріне айналып отыр [4].

Бұқ мақаланың мақсаты - Қазақстан Республикасының қазіргі тілдік жағдаятындағы ағылшын тілінен енген сөздердің қаншалықты қолданыста қалыптасуын және рөлі мен орнын анықтау.

Мақаланың ғылыми жаңалағы:

1) қазақстандық тілдік жағдайда қолданылатын негізгі ағылшын лингвистикалық компонентін анықтау және олардың тақырыптық және құрылымдық жіктемелерін ашып көрсету;

2) қазіргі қазақстандық қоғамдастықта ағылшын лингвистикалық компонентінің жұмыс істеу ерекшеліктерін зерделеу;

3) елдің әлеуметтік-коммуникативтік кеңістігінде ағылшын лингвистикалық компонентінің дамуына ықпал ететін процестерді талдау.

Тілдік жағдаятты зерттеудің ең тиімді жолы –эксперимент жүргізу және оның нәтижелерін талдау. Алынған деректер респонденттің тілдік санасындағы тілдің мәртебесін анықтауға ғана емес, оның тілге деген көзқарасын ашуға, сонымен қатар тілдің өміршеңдік деңгейін анықтауға мүмкіндік береді. Мысал келтірейік. Қазақстан Республикасы аумағында тұратын ұлт өкілдері қостілділік түрлеріне жататын сөйлейтіндердің басқа мәдениетке бейімделе отырып, әрқашан өз мәдениетінің негіздерін сақтауға тырысады, екі тілділердің өз халқының тіліне деген сүйіспеншілігін ғана емес, сонымен бірге туған тілдердің өміршеңдігін дамытуға тырысады [5].

ҚР-дағы қазіргі тілдік жағдайды тіл саясатына сәйкес трансформациялану үрдісі бар жұмыс істеп тұрған тілдер комбинаторикасының базасында осы лингвомәдени ауқым шегінде жұмыс істеп тұрған тілдердің әлеуметтік-коммуникативтік жүйесі ретінде қарастыру заңды. Белгілі бір тілдік қоғамдастыққа қызмет ететін әлеуметтік-коммуникативтік жүйенің тұжырымдамасы мен құрамдас бөліктері ретінде қарастырады. Әлеуметтік-коммуникативті жүйенің компоненттері арасындағы функционалдық қатынастар белгілі бір қоғамдастыққа тән тілдік жүйені құрайды, өйткені іс

жүзінде тілдік жағдай-бұл белгілі бір кезеңдегі әлеуметтік-коммуникативті жүйенің сипаттамасы болып табылады [6].

Әдебиетке шолу

Қазақстандағы тілдік жағдайға қатысты бірқатар зерттеулерді атап өтуге болады: Э.Д. Сулейменова, А.Е.Карлинскийдің, М.М. Копыленко, Б.И. Рақышева, Ж.С. Смағұлова, Н.Ж. Шаймерденова және тағы басқаларының жұмыстарынан көруге болады. Қазақстандық социолингвистердің пікірінше, Қазақстанда жүргізіліп жатқан тіл саясаты орталықтандырылған (мемлекет жүргізетіндіктен және жалпыға міндетті іс-шаралар жүйесін көздейтіндіктен), перспективалы (қазіргі тілдік жағдайды өзгертуге бағытталғандықтан), демократиялық (бұқараның мүдделерін ескеретіндіктен), интернационалдық (негізгі стратегиялық бағыттар ретінде қазақ тілін, орыс тілін және қазақ тілін дамыту таңдалғандықтан) ретінде сипатталады. барлық басқа этникалық топтардың тілдері), конструктивті (өйткені ол функцияларды, қолдану аясын кеңейтуге бағытталған, қазақ әдеби тілінің әлеуметтік-коммуникативтік рөлі мен өміршеңдігін дамыту) [7].

Білім беру саласында ағылшын тілінің жұмыс істеуі өзінің ерекшеліктерімен сипатталады, олардың арасында шет тілдерін оқыту процесінде кодтарды ауыстыру проблемасы үлкен резонанс тудырды, бұл әртүрлі теориялық және практикалық зерттеулерге серпін берді. Кодты ауыстыруды, екі тілді жүйелі түрде кезектесіп қолдануды, сөйлеуде немесе сөйлеуде екі тілді сөйлеудің ажырамас қасиеті ретінде қарастырылатын сөйлеуді зерттеу кезінде оқу дискурсына сәйкес үш бөлек бағытты анықталды [8].

- 1) оқыту тілінің балалардың дамуына және оқу жетістіктеріне әсері;
- 2) оқу дискурсының құрылымы және кодты ауыстыру функциялары;
- 3) оқу аудиториясындағы кодтарды ауыстыру және символдық үстемдік.

Ғалымдар қарастырылып отырған құбылыстар кодты ауыстыру бойынша зерттеулердің дамуына сәйкес хронологиялық тәртіпте бір-бірін ұстанады деп санайды. М. Мартин-Джонстың пікірінше, оқу іс-әрекетіндегі кодты ауыстыруды зерттеу 1980 жылдардың басында сабақ кезінде аудиожазбаларды қолдану арқылы мүмкін болды, бұл осы құбылыстарды мұқият талдауға мүмкіндік берді. Бұл зерттеулердің дамуындағы маңызды сәт болды және лингвистикалық зерттеулерді тереңірек түсінуге жаңа мүмкіндіктер ашты [7].

Шет тілін, атап айтқанда ағылшын тілін меңгеру кезінде кодтарды ауыстыру мәселесі бойынша зерттеулерді Ли Вей, М. Мартин-Джонс, В. Кук (V. Cook), Э. Макаро (E. Macaro), Е. Юстюнель (E. Üstünel), П. Сидхаус (P. Seedhouse) және т. б. шетелдік ғалымдар жүргізді.

Нәтижелер мен талқылау

Республиканың халқының қазіргі тілдік жағдаятында ағылшын тілін меңгеру мен жалпы даму үрдісін тексеруді орынды деп ұйғардық.

Біз Алматы қаласының тұрғындары арасында әр түрлі жастағы топтардың ағылшын тілін меңгеру деңгейін анықтау үшін зерттеу жүргіздік. Зерттеу

ағылшын тілін білудің әртүрлі деңгейлері бар тұрғындар арасында жүргізілген сауалнамаға негізделген. Әр түрлі жас топтарына деген қызығушылық жас өзінің әлеуметтік, этникалық, саяси, идеологиялық идеяларының қалыптасуымен және қоғамның мақсатты және тез дамып келе жатқан бірлігі болып табылатындығымен сипатталады.

Сауалнамаға 100 адам қатысты. Сауалнамаға қатысушылардың барлығы қазақтар болып табылады және Астанада тұрады. Респонденттердің орташа жасы 18 - ден 55 жасқа дейін. Респонденттерді қамту біркелкі бөлінген: 18 жастан 25 жасқа дейін 25%, 26-35 жастан 25%, 36-45 жастан 25%, 46-55 жастан 25%. Барлық қатысушылардың Ана тілі-қазақ / орыс тілі. Әр түрлі жас санаттары арасында жеке алынған ағылшын сөздерін қолдануға қатысты сауалнама нәтижелері 1-кестеде көрсетілген. Респонденттердің 62% - ы " иә " деп жауап берді, респонденттердің 32% - ы оларды сирек пайдаланады, ал тек 6% - ы мүлдем пайдаланбайды.

Респонденттерге келесі сұрақтар қойылды:

Сіздер орысша немесе қазақша сөйлегенде ағылшын тілінен шыққан сөздермен араластырастырып сөйлейсіз бе?

Бұл сөздер сіздің күнделікті сөйлеуіңізге қандай көздерден келді?

Ағылшын сөздерін қандай жағдайларда қолданасыз?

Сөйлеуде ағылшын тілінен шыққан сөздерді қандай мақсатта қолданасыз?

Ағылшын тіліндегі сөздерді қолданбай сөйлей аласыз ба?

Ағылшын тілінен шыққан сөздерді қосып сөйлеудің қаншалықты қажеттілі бар?

Сауалнамадан Алматы қаласының тұрғындары ағылшын тілдерін қалыпты меңгергенін көріп отырмыз. 18-35 жас аралығындағы адамдар жоғары деңгейге ие, орта жастағы адамдар жеткілікті деңгейге ие, орта жастан жоғары адамдар өте жоғары емес.

Қазақстандықтар әлемдік қоғамдастыққа баулу үшін ағылшын тілін білудің маңыздылығын және мансап сатысы бойынша одан әрі ілгерілеу перспективасын түсінеді

Сұлбеде ағылшын тілдік компоненттерін халыққа енгізу көрсетілген. Негізінен ағылшын тілін жас адамдар жақсы біледі. Егде жастағы адамдарға ағылшын тілін білу қиынырақ.

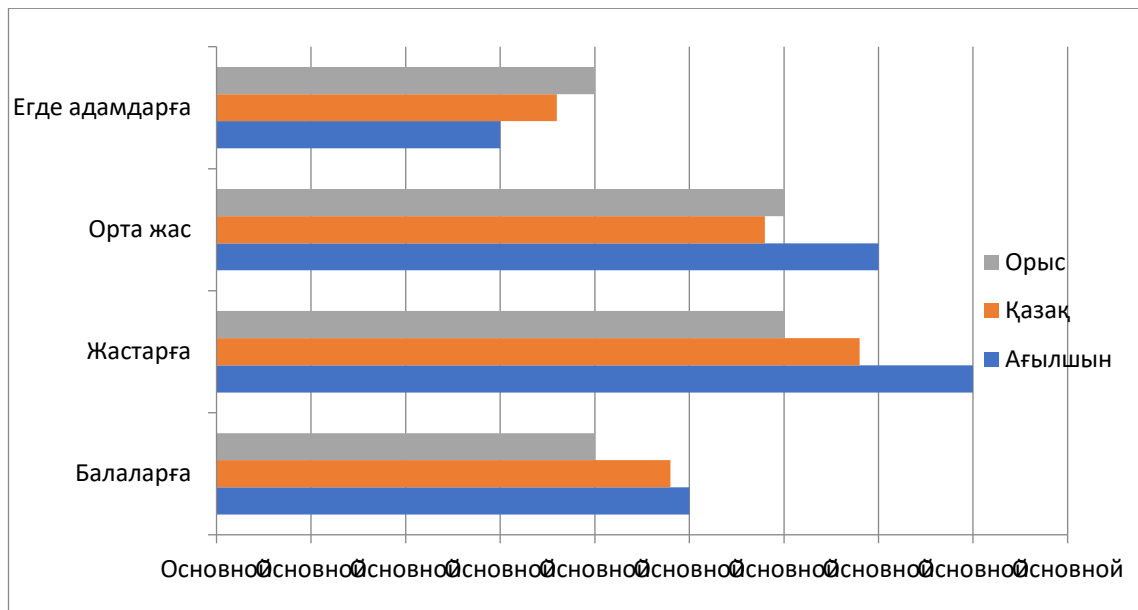

Диаграмма 1 - Ағылшын тілін жергілікті халыққа енгізу (Дереккөз: автор)

Респонденттердің басым көпшілігі қазақстандық әлеуметтік коммуникациялық кеңістікте ағылшын тілінің таралуына өздерінің оң көзқарастарын білдірді: ағылшын тілін одан әрі үйренуге, оның ішінде бірінші кезекте кәсіби өсу үшін қажетті мамандандырылған игеруге деген ұмтылыс айтылды. Алайда, ағылшын тілін жетік білмейтін респонденттер оны қолдануда екіұшты. Олардың пікірінше, Қазақстанда ағылшын тілінің таралуы басқа да жұмыс істейтін тілдердің, бірінші кезекте мемлекеттік қазақ тілінің, сондай-ақ азшылық тілдерінің дамуына теріс әсер етуі мүмкін.

Тіл үнемі қозғалыста және дамуда, соның арқасында ол өз міндетін орындайды - ақпаратты өңдейді, қарым-қатынастың ең маңызды құралы болып табылады және қарым-қатынасқа қатысушылардың қажеттіліктерін қанағаттандырады. Ағылшын тілі сөздерін қолданудың негізгі мағынасы - кез келген әлеуметтік топтың немесе субмәдениеттің жақтаушысы болуға ұмтылу және сол құндылықтар мен көзқарастармен серіктестік білдіруге ұмтылу. Бүгінгі таңда ағылшын сөздерінің орны: адамдар бір-бірімен байланыс орнататын көптеген әртүрлі халықаралық қызмет салалары; Интернет жүйесі, Интернет-коммуникация мүмкіндіктерінің үнемі ұлғаюымен байланысты ағылшын сөздерін қолданудың белсенді динамикасы пайда болып, ағылшын сөздерін қолданудың қажеттілігі артады.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеулер мен эксперименттердің нәтижесінде біз ағылшын тілін қолдану мен пайдалануда коммуниканттың әлеуметтік сипаттамасымен және сөйлеу жағдайымен тікелей байланысты деген қорытындыға келдік. Біздің зерттеуімізде әлеуметтік лингвистикаға сүйене отырып, күнделікті қолданыста жүрген ағылшын сөздерін респонденттердің жасына, жынысына,

әлеуметтік жағдайы мен ортасына, білім деңгейіне, коммуниканттардың мәдени негізіне қатысты қарастырадық.

Мақалады қазақ, орыс және ағылшын тілдерін меңгеру қажеттілігі трилингвизмді қалыптастыру үшін негіз құратынын көрсетілді. Алайда, тілдік жоспарлау кезінде Қазақстан Республикасындағы қос тілділік – бұл жасына, ұлтына қарамастан республиканың бүкіл халқы арасында өтетін табиғи процесс, ал трилингвизм – бұл сөзсіз болып жатқан жахандану үрдісімен енгізілетін құбылыс екенін ескеруді ұмытпауымыз керек. Қазіргі елімізде орын алып отырған тілдік жағдаятта ағылшын тілінен енген сөздер аға буын өкілдері арасында көп байқалмайды, өйткені болашақта оны қолданудың перспективасыздығына байланысты ағылшын тілі талап етілмейді, бұл әлеумет өкілдері арасында өткізілген сауалнама деректерімен де расталады. Алайда, тәжірибе көрсетіп отырғандай, мемлекеттік (қазақ) тілді білмейтін Қазақстан Республикасының жас ұрпағы өкілдерінің бір бөлігі ағылшын тілін қазіргі заманда неғұрлым перспективалы және сұранысқа ие деп санап, қазақ тілінің орнына ағылшын тілін еркін меңгеруге ұмтылады. Сонымен қатар, сөйлеу айналымында ағылшын тілінен енген сөздерді белсенді қолданулары байқалады.

Осындай әлеуметтік лингвистикалық зерттеулердің нәтижелері халық санағы материалдарына, статистикалық мәліметтерге негізделуі керек. Тілдік үдерістердің тенденцияларын зерттеуге тек қана бір қала шеңберінде емес, бүкіл республика өңірлерін тарту керек, тағы бір айта кететін бұл зерттеулер салыстырмалы түрде аймақтарды қамтыса, сонда біз мониторинг арқылы қай жерде ағылшын тілі сөздерінің қаншалықты қолданысты болуы жайла мағлұмат алатын боламыз.

ӘДЕБИЕТ

[1] Швейцер А. Д. К разработке понятийного аппарата социолингвистики // Социально-лингвистические исследования / под ред. Л. П. Крысина и Д. Н. Шмелева. – М.: Наука, 1976. – С. 31-41.

[2] Амалбекова М.Б. Феномен билингвальной личности в этноязыковом ландшафте Казахстана. – Астана, 2009. – 122 с.

[3] Салехова Л.Л. CLIL-интегрированное предметноязыковое обучение: концептуальная идея, преимущества, модели / Л.Л. Салехова, А.В. Данилов // Казанская наука. – 2015. – № 12. – С. 226-229.

[4] Чакликова А.Т. Научно-теоретические основы формирования межкультурно-коммуникативной компетенции в условиях информатизации иноязычного образования: дис. ...док.пед. наук: 13.00.02. – Алматы, 2009. – 272 с.

[5] Алтынбекова О.Б. Языковая ситуация в Казахстане: макро - и микро социолингвистическая парадигма: автореф. дис. ... д-ра филол. наук: Специальность: 10.02.19. – Алматы: Б.и., 2006. – 41 с.

[6] Авронин В. А. Проблемы изучения функциональной стороны языка. – Л.: Наука, 1975. – 274 с.

[7] Сулейменова Э.Д., Смагулова Ж.С. Языковая ситуация и языковое планирование в Казахстане. – Алматы: Қазақ университеті, 2005. – 344 с.

[8] Akynova, D., Zharkynbekova, S., Agmanova, A. & Kuzar, Z. Conversational aspect of code-switching: Using repair in EFL classrooms // Journal of Language and Literature. – 2014. – № 3. – P. 210–218.

- [9] Li Wei. «How Can You Tell?» Towards a Common Sense Explanation of Conversational Code-Switching // Journal of Pragmatics. – Vol. 37. – 2005. – P. 375-389.
- [10] Martin-Jones M. Code-switching in the classroom: Two decades of research // In One speaker, two languages: Cross-disciplinary perspectives on codeswitching. L. Milroy and P. Muysken (Eds.). – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – P. 90-111.

REFERENCES

- [1] Shvejcer A. D. K razrabotke ponyatijnogo apparata sociolingvistiki // Social'no-lingvisticheskie issledovaniya (On the development of the conceptual apparatus of sociolinguistics // Socio-linguistic research) / pod red. L. P. Krysinina i D. N. SHmeleva. – M.: Nauka, 1976. – S. 31-41. [in Rus.]
- [2] Amalbekova M.B. Fenomen bilingval'noj lichnosti v etnoyazykovom landshafte Kazahstana. (The phenomenon of a bilingual personality in the ethno-linguistic landscape of Kazakhstan). – Astana, 2009. – 122s. [in Rus.]
- [3] Salekhova L.L. CLIL-integrirovannoe predmetnyazykovoe obuchenie: konceptual'naya ideya, preimushchestva, modeli (CLIL-integrated subject-language education: conceptual idea, advantages, models) / L.L. Salekhova, A.V. Danilov // Kazanskaya nauka. – 2015. – № 12. – S. 226-229. [in Rus.]
- [4] Chaklikova A.T. Nauchno-teoreticheskie osnovy formirovaniya mezkul'turno-kommunikativnoj kompetencii v usloviyah informatizacii inoyazychnogo obrazovaniya (Scientific and theoretical foundations for the formation of intercultural and communicative competence in the context of informatization of foreign language education): dis. ...dok. ped nauk: 13.00.02. – Almaty, 2009. – 272 s. [in Rus.]
- [5] Altynbekova O.B. Yazykovaya situaciya v Kazahstane: makro - i mikro sociolingvisticheskaya paradigm (Language situation in Kazakhstan: macro - and micro sociolinguistic paradigm): avtoref. dis. ... d-ra filol. nauk: Special'nost': 10.02.19. – Almaty: B.I., 2006. – 41 s. [in Rus.]
- [6] Avronin V. A. Problemy izucheniya funkcional'noj storony yazyka (Problems of studying the functional side of the language). – L.: Nauka, 1975. – 274 s. [in Rus.]
- [7] Suleimenova E.D., Smagulova ZH.S. Yazykovaya situaciya i yazykovoe planirovanie v Kazahstane (Language situation and language planning in Kazakhstan). – Almaty: Qazaq universiteti, 2005. – 344 s. [in Rus.]
- [8] Akynova, D., Zharkynbekova, S., Agmanova, A. & Kuzar, Z. Conversational aspect of code-switching: Using repair in EFL classrooms // Journal of Language and Literature.– 2014. – № 3. – P. 210–218.
- [9] Li Wei. «How Can You Tell?» Towards a Common Sense Explanation of Conversational Code-Switching // Journal of Pragmatics. – Vol. 37. – 2005. – P. 375-389.
- [10] Martin-Jones M. Code-switching in the classroom: Two decades of research // In One speaker, two languages: Cross-disciplinary perspectives on code switching. L. Milroy and P. Muysken (Eds.). – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – P. 90-111.

ЯЗЫКОВАЯ СИТУАЦИЯ В КАЗАХСТАНЕ: ФУНКЦИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

*Атабаева Ф.К.¹, Атабаева Г.К.², Толегенов Т.К.³, Жагипарова М.М.⁴

*¹к.п.н., профессор, Университет Туран, Алматы, Казахстан
e-mail: a_farida@inbox.ru

²магистр пед.наук, КазНУ им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан
e-mail: atabaeva_g@mail.ru

³к.ф.н., доцент, Университет Туран, Алматы, Казахстан
e-mail: t_tolegenov@mail.ru

⁴магистр пед.наук, Университет Туран, Алматы, Казахстан
e-mail: maira_zhagipar@mail.ru

Аннотация. Этнолингвистическая ситуация в Казахстане неоднородна. Сложившаяся в республике полиязычие создает проблемы, которые необходимо решать на современном этапе этнокультурного развития страны. Данная статья посвящена одной из актуальных проблем речевой деятельности – определению того, насколько английские слова вошли в современную языковую ситуацию населения Казахстана в социолингвистическом плане.

Отличительной чертой коммуникативной среды в стране является наличие многоязычия. В статье рассматривается положение изучаемых в социолингвистике явлений, таких как языковая ситуация, трехязычие, кодовый переход языка в современной языковой среде многоэтнического Казахстана. Данная статья посвящена анализу изучения языковой ситуации на современном этапе в нашей стране и получена достоверная информация как в синхронии, так и в диахронии о коммуникативном поведении носителей языка, цели и последовательности исследований, а также о языковых ситуациях в стране и его роль в обществе. Научная и практическая значимостью является понимание и оценивание языковой ситуации в стране, когда речь многих молодых людей включает английские слова и сочетания в повседневной жизни. Данная статья посвящена не только определению статуса языка в языковом сознании респондента, но и раскрытию его отношения к языку, а также определению уровня жизнеспособности языка. Объектом исследования статьи является английский лингвистический компонент, характеризующийся разной степенью адаптации в современной языковой ситуации в Республике Казахстан. Цель статьи – определить роль и место английского лингвистического компонента в современной языковой ситуации Республики Казахстан. Теоретической базой исследования послужили труды лингвистов и теоретические основы, раскрывающие языковую ситуацию в стране. Ценность исследования заключается в том, что результаты изучения языковой ситуаций могут дополнить теоретические проблемы в области социолингвистики, вносить свой вклад в развитие. Практическая ценность заключается в том, что результаты исследования могут быть использованы в дискурсах, этнолингвистике, социолингвистических исследованиях. В работе использованы методы

научного исследования: систематизация, комплексный анализ, сравнительно-типологический, системно-описательный, структурный и дискурсивный анализ.

Ключевые слова: социолингвистика, двуязычие, языковая ситуация, языковой корпус, языковая потребность, респондент, этнокультура, языковая компетенция

LANGUAGE SITUATION IN KAZAKHSTAN: FUNCTION OF THE ENGLISH LANGUAGE

*Atabayeva F.K.¹, Atabayeva G.K.², Tolegenov N.K.³, Zhagiparova M.M.⁴

*¹Candidate of Ped. Sc., Professor, Turan University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: a_farida@inbox.ru

²Master of Ped. Sc., al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

e-mail: atabaeva_g@mail.ru

³Candidate of Phil. Sc., Docent, Turan University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: t_tolegenov@mail.ru

⁴Master of Ped. Sc., Turan University, Almaty, Kazakhstan
e-mail: maira_zhagipar@mail.ru

Abstract. The ethnolinguistic situation in Kazakhstan is heterogeneous. The polylingualism has developed in the republic and creates problems that need to be solved at the present stage of the country's ethno-cultural development. This article is devoted to one of the urgent problems of speech activity – determining how English words have entered the modern linguistic situation of the population of Kazakhstan in sociolinguistic terms.

A distinctive feature of the communicative environment in the country is the presence of multilingualism. The situation of phenomena studied in sociolinguistics, such as the linguistic situation, trilingualism and the code transition of language in the modern linguistic environment of multiethnic Kazakhstan was discussed in the article. This article is devoted to the analysis of the study of the language situation at the present stage in our state and reliable information has been obtained both in synchrony and in diachrony about the communicative behavior of native speakers, the purpose and sequence of research, as well as about language situations in a certain space. Scientific and practical significance: it is possible to understand and evaluate the language situation only by studying the use of English words in combination with the trilingualism that took place in our country, and considering its role in society. When studying the language situation, this article was devoted not only to determining the status of the language in the respondent's linguistic consciousness, but also to revealing his attitude to the language, as well as determining the level of viability of the language. The object of the article is the English linguistic component, characterized by varying degrees of adaptation in the modern language situation in the Republic of Kazakhstan. The purpose of the article is to determine the role and place of the English linguistic component in the modern language situation of the Republic of Kazakhstan. The theoretical basis of the research was the works of linguists and the theoretical foundations of the language situation. The value of the research lies in the fact that the results of the study of linguistic situations can complement theoretical problems in the field of sociolinguistics, contribute to the development. The practical value lies in the fact that the results of the study can be used in discourses, ethnolinguistics and sociolinguistic studies. The methods of scientific research are used in the

work: systematization, complex analysis, comparative-typological, system-descriptive, structural and discursive analysis.

Keywords: sociolinguistics, bilingualism, language situation, language corpus, language requirement, respondent, ethnoculture, language competence

Статья поступила 14.05.2023